

Dodatek za dvojezičnost in raba madžarskega jezika v javnih ustanovah na narodnostno mešanem območju v Prekmurju: prikaz izbranih raziskovalnih rezultatov¹

*Sonja Novak Lukanovič**

Povzetek

V pričujočem prispevku je podan kratek oris začetkov uvajanja dodatka za dvojezičnost in zakonodaje, povezane z rabo madžarskega jezika in izvajanjem institucionalne dvojezičnosti. Predstavljeni so različni instrumenti in dejavniki, ki zaznamujejo tako notranjo kot zunanjo jezikovno ureditev na narodno mešanih območjih. Posebej so predstavljeni izbrani empirični podatki, povezani z uspešnostjo oziroma neuspešnostjo dodatka za dvojezičnost, ki predstavljajo empirični del projekta »Institucionalna dvojezičnost na narodnostno mešanih območjih v Sloveniji: evalvacija dodatka za dvojezičnost«. Predstavljeni so izbrani rezultati o stopnji znanja madžarskega jezika med zaposlenimi v javni upravi na narodnostno mešanem območju v Prekmurju, podatki o rabi madžarskega jezika in o stališčih do dodatka za dvojezičnost.

Ključne besede: dodatek za dvojezičnost, madžarski jezik, institucionalna dvojezičnost, sporazumevalna zmožnost, stališča

Abstract – Bilingualism Bonus and Use of the Hungarian Language in Public Institutions in the Ethnically Mixed Area of Prekmurje: An Overview of Selected Research Results

The article provides a brief outline of the introduction of the bilingualism bonus and of the legislation governing the use of the Hungarian language and the implementation of institutional bilingualism. It describes the instruments

* Oddelek za primerjalno in splošno jezikoslovje, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Inštitut za narodnostna vprašanja, sonja.novaklukanovic@ff.uni-lj.si

1 Prispevek je rezultat dela v okviru projekta »Institucionalna dvojezičnost na narodnostno mešanih območjih v Sloveniji: evalvacija dodatka za dvojezičnost« (ARRS: J6-9373), ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

and factors characterising both the internal and the external linguistic regimes in ethnically mixed areas. In particular, it presents selected empirical data on the success or failure of the bilingualism bonus, which constitute the empirical part of the project Institutional Bilingualism in the Ethnically Mixed Areas in Slovenia: Evaluation of Bilingualism Bonus Programme. The article provides an overview of selected research results on Hungarian language proficiency among public employees in the ethnically mixed area of Prekmurje, data on the use of the Hungarian language, and the attitudes towards the bilingualism bonus.

Keywords: bilingualism bonus, Hungarian language, institutional bilingualism, communicative competence, attitudes

Absztrakt – A kétnyelvűség és a magyar nyelv közintézményekben való használatának támogatása a muravidéki, etnikailag vegyes területen: válogatott kutatási eredmények áttekintése

A tanulmány röviden ismerteti a kétnyelvűség támogatásának bevezetését, valamint a magyar nyelvhasználatot és az intézményi kétnyelvűség megvalósítását szabályozó jogszabályokat. Különböző eszközök és tényezők kerülnek bemutatásra, amelyek az etnikailag kevert területek belső és külső nyelvi elrendezését egyaránt jellemzik. Bemutatásra kerülnek a kétnyelvűségi támogatás sikerességével vagy kudarcával kapcsolatos válogatott empirikus adatok, amelyek az „Intézményi kétnyelvűség etnikailag vegyes területeken Szlovéniában: a kétnyelvűségi támogatás értékelése” című projekt empirikus részét képviselik. Válogatott eredmények ismerhetők meg a közigazgatásban dolgozók magyar nyelvtudásának szintjéről a muravidéki, etnikailag vegyes térségből, továbbá a magyar nyelvhasználatra vonatkozó adatok és a kétnyelvűségi támogatáshoz való viszonyulás kiértékelése.

Kulcsszavak: kétnyelvűségi támogatás, magyar nyelv, intézményi kétnyelvűség, kommunikációs kompetencia, attitűdök

VSloveniji sta dve etnično (ali narodnostno) mešani območji, in sicer Prekmurje na severovzhodnem delu države ter priobalni del Slovenske Istre. Madžarsko govoreča manjšina živi v Prekmurju, italijansko govoreča pa je strnjena v Istri. V popisu prebivalstva iz leta 2002 se je 6243 ljudi opredelilo za Madžare, kar je 0,32 % prebivalstva Slovenije, in 2258 ljudi za Italijane, kar pomeni 0,11 % prebivalstva države. Slovenska nacionalna jezikovna politika temelji na načelu zagotavljanja enakovrednega položaja obeh narodnih manjšin na narodnostno mešanih območjih. Ustava Republike Slovenije v 11. členu določa: »Uradni jezik v Sloveniji je slovenščina. Na območjih občin, v katerih živita italijanska ali madžarska narodna skupnost, je uradni jezik tudi italijanščina ali madžarščina.« Jezikovna

politika v Sloveniji zajema različna področja, vključno z izobraževanjem, javnimi službami in mediji (za pregled gl. mdr. Medvešek, Bešter 2016; Nećak Lük, 2012; Novak-Lukanovič, Limon 2012, 2014; Čok, Zudič Antonič 2012; Zudič Antonič 2011; Zudič Antonič, Zorman 2004; Dular 2008; Štrukelj, 1998). Glede javne uprave je v 62. členu ustave določeno: »Vsakdo ima pravico, da pri uresničevanju svojih pravic in dolžnosti ter v postopkih pred državnimi in drugimi organi, ki opravljajo javno službo, uporablja svoj jezik in pisavo na način, ki ga določi zakon.« To pomeni, da imajo javni uslužbenci, ki delajo v javni upravi na teh dveh narodnostno mešanih območjih, pravico, da na delovnem mestu uporabljajo svoj jezik. Pravico do uporabe svojega jezika pa imajo tudi državljani pri uresničevanju svojih pravic v postopkih pred državnimi in drugimi organi, ki opravljajo javno službo. Za izvajanje ustavne določbe je torej potrebna institucionalna dvojezičnost, tj. zmožnost javnih organov, da uporabljajo oba jezika – slovenski in manjšinski jezik tako v medsebojni komunikaciji kot v komunikaciji z uporabniki (notranja in zunanja komunikacija). V zakonodaji so ustavne določbe formalno uresničene: pogoj za zaposlitev v javnem sektorju na dveh narodnostno mešanih območjih je znanje tako večinskega kot tudi manjšinskega jezika, kar omogoča uresničevanje institucionalne dvojezičnosti. Pregled zakonodaje ² nam brez dvoma potrjuje, da je namen jezikovne politike v Sloveniji vplivati na deležnike in tako omogočiti doseganje in uresničevanje ciljev, ki jih na področju zagotavljanja institucionalne dvojezičnosti na narodno mešanih območjih oblikuje politika. Iz analize zakonskih podlag ugotavljamo, da slovenska jezikovna politika omogoča posebne spodbude za rabo in učenje manjšinskega jezika v javnem sektorju. Imenovanje na določene položaje v javnem sektorju je pogojeno z znanjem manjšinskega jezika, predvidene pa so tudi finančne spodbude za dvojezičnost v obliki dodatka k plači. Kljub temu je izvajanje politike manj učinkovito od pričakovanega. Etnografske raziskave, opravljene med večinskim in manjšinskim prebivalstvom že leta 1991 in 1997, so pokazale, da je uporaba obeh jezikov na delovnem mestu verjetnejša med pripadniki manjšine, medtem ko uslužbenci, ki so po narodnosti Slovenci, pretežno uporabljajo le slovenski jezik (Nećak Lük 1993, 2000).

V pričujočem prispevku se osredotočamo na narodnostno mešano območje (NMO) v Prekmurju in prikazujemo izbrane empirične podatke povezane z rabo madžarskega jezika v javni upravi in dodatkom za dvojezičnost. Podatke smo pridobili v okviru projekta »Institucionalna dvojezičnost na narodnostno mešanih območjih v Sloveniji: evalvacija dodatka za dvojezičnost«.

2 Pregled zakonodaje vsebuje dokument »Normativna ureditev dvojezičnega poslovanja«, Ministrstvo za javno upravo, 28. 8. 2018, št.007-481/2018/6 in pa Načrt ukrepov Vlade republike Slovenije za izvajanje predpisov na področju dvojezičnosti 2015-2018, št. 61400-22015/5.

Začetki uvajanja dodatka za dvojezičnost s ciljem izvajanja institucionalne dvojezičnosti

Dodatek za dvojezičnost ima v Sloveniji dolgo tradicijo, čeprav natančen zgodovinski prikaz do danes še ni bil raziskan. Še vedno ne vemo natančno, kdo ga je predlagal, kdaj in katere okoliščine so vplivale, da so ga začeli uvajati. Pri uvedbi dvojezičnosti, dvojezičnega poslovanja in dvojezičnega šolstva je vsekakor treba poudariti VII. Kongres ZKJ leta 1958, ki je spremenil dotedanji pristop k narodnim manjšinam v Jugoslaviji, kar se je nadaljevalo s sprejetjem sklepov CK ZKJ (Centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije). Ti sklepi so bili sprejeti 2. marca 1959. Stališča in sklepi, ki jih vsebuje ta dokument, so pomenila osnovo za učinkovito uveljavitev vseh pravic v Jugoslaviji živečih narodnosti. Ti sklepi so bili zelo pomembni za razvoj narodnostne politike, torej tudi za izvajanje dvojezičnosti na narodnostno mešanih območjih.

V dokumentih lahko beremo, da je Okrajna konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva v Murski Soboti (SZDL) že konec aprila 1959 obravnavala sklepe o uveljavljanju narodnostnih pravic s ciljem, da bi se tudi socialistična zveza čim uspešneje vključila v uveljavitev teh sklepov pri uresničevanju pravic občanov madžarske narodnosti, ki živijo v Prekmurju. Na konferenci je o tem govorila Vida Tomšič, ki se je v svojem govoru posebej posvetila madžarski manjšini. V govoru je med drugim izpostavila (citat): *»V perspektivi pa bi bilo treba na mešanih področjih vzpostaviti za vse otroke dvojezično šolstvo. Za takojšnjo rešitev v tem smislu še ni objektivnih pogojev, zato pa bo treba to vprašanje postopno reševati v primernem izpopolnjevanju programov manjšinskih in vseh ostalih šol. V občinski in okrajni upravi je treba zagotoviti, da bi uradniki obvladali oba jezika. Glede na to bo treba tudi materialno stimulirati uslužbence, ki bodo obvladali oba jezika.«* (Varga 1980: 19–20) Po podatkih, ki so nam trenutno na razpolago, je prav ta stavek Vide Tomšič, ki je bila v tem času članica Izvršnega sveta LRS, prva omemba dvojezičnega dodatka.³

Ko raziskujemo začetek zakonskega urejanja uvedbe dvojezičnega dodatka, je pomembno poudariti, da je šele Ustava SR Slovenije iz leta 1963 (77. člen) prvič določila posebne pravice italijanske in madžarske narodnosti v Republiki Sloveniji. Brez dvoma je pri tem imel pomembno politično vlogo CK ZKS, predvsem njegovi pokrajinski odbori in komisije. Na osnovi sprejetih ustavnih določb so v drugi polovici 60. let prejšnjega stoletja tudi občinski statuti vsebovali določbe glede zagotavljanja pravic avtohtonih narodnih skupnostih na »višjem nivoju«. Vendar vse to še ne pomeni, da se je tudi glede dejanske izvedbe ustavnih določb napravil »korak naprej«, vključno z uvedbo dvojezičnega dodatka.

Ustava iz leta 1974 (250. člen, 251. člen) je nadgradila pravno zaščito avtohtonih narodnih skupnostih in prav na tej osnovi so določbe področnih zakonov in

3 Neobjavljeno gradivo dr. Attila Kovacs »Zgodovina dvojezičnega dodatka v Prekmurju«. Hrani INDOK INV.

podzakonskih aktov, ki so se nanašale na državno upravo kot pogoj zaposlovanja na narodnostno mešanem območju. določale enakovredno znanje slovenskega jezika in jezika narodnosti. Tudi po tem »koraku« izvedba zakonskih določb v praksi ni bila celovito uresničena in konkretni ukrepi – dodatek za dvojezičnost – niso bili uvedeni.

Sistemsko zagotavljanja dvojezičnega dodatka je postalo urejeno po letu 1992. Tako sklep Vlade RS o koeficientih za določanje osebnih dohodkov (Ur. l. RS, št. 17/1992) predstavlja podlago za določitev dvojezičnega dodatka, ki se je kasneje s številnimi zakoni in uredbami nadgradil s ciljem uspešnega izvajanja dvojezičnosti in zagotavljanja enakopravnosti italijanske in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji. Kljub postavitvi zakonskih podlag pa je za učinkovitost dodatka za dvojezičnost potrebna tudi širša družbena podpora.

Danes številni **področni zakoni** (s področja kulture, izobraževanja, zdravstvene dejavnosti, lekarniške dejavnosti, zdravstvene dejavnosti, kmetijstva, sodišč, tožilstva, odvetništva, notariata, policije, medijev, knjižničarstva, itd.) izrecno določajo *poslovanje* s stran­kami tudi v jeziku narodnih skupnosti. Nekateri posebni zakoni, v skladu s katerimi morajo organi, javni zavodi, javne agencije, javni skladi, javni gospodarski zavodi ali druge osebe javnega prava poslovati tudi v jeziku narodnih skupnosti, spadajo v pristojnost posameznih resornih ministrstev. V okviru Vlade RS delujejo delovne skupine za izvajanje jezikovne politike RS in za pripravo ukrepov za izvajanje predpisov na področju dvojezičnosti.⁴

Čeprav je v Sloveniji pravna podlaga za jezikovno politiko na narodnostno mešanih območjih in program dodatka za dvojezičnost vzpostavljena, se postavlja vprašanje, kako notranji in zunanji kulturni, družbeni, politični in gospodarski dejavniki (faktorji) vplivajo na oblikovanje in izvajanje programa dodatka za dvojezičnost na dveh narodnostno mešanih območjih, kar posledično pomeni tudi vprašanje, v kolikšni meri se v javni komunikaciji uporablja manjšinski jezik.

Dejavniki, ki vplivajo na uspešnost dodatka za dvojezičnost v javnih ustanovah na narodno mešanih območjih v Sloveniji

Ugotavljanje uspešnosti izvajanja dvojezičnosti v javnih ustanovah na narodno mešanih območjih v Sloveniji v povezavi s programom dodatka za dvojezičnost smo umestili v okvir, ki ga sestavljajo različni dejavniki. Na učinkovitost oziroma neučinkovitost programa dodatka za dvojezičnost vplivajo zunanji in notranji dejavniki oziroma faktorji (Gazzola 2016). Prav ti dejavniki lahko *potencialno* vplivajo na proces oblikovanja in izvajanja politike (dvojezičnosti) na dveh narodnostno mešanih območjih v Sloveniji.

4 Tako imamo Medresorsko delovno skupino za spremljanje izvajanja jezikovne politike RS, Delovno skupino za pripravo načrta ukrepov za izvajanje predpisov na področju dvojezičnosti. V okviru tega se pripravljajo tako načrti ukrepov kot tudi poročila o izvedbi ukrepov za izvajanje dvojezičnosti. O tem: Načrt ukrepov Vlade republike Slovenije za izvajanje predpisov na področju dvojezičnosti 2015–2018, št. 61400-22015/5.

Primeri *zunanjega* dejavnika, ki vplivajo na oblikovanje politike, so demografska sestava prebivalstva, sprememba sestave prebivalstva na trgu dela zaradi migracijskih tokov, razpoložljivost usposobljenih prevajalcev in tolmačev, višina sredstev, namenjenih jezikovni politiki.

Primeri *notranjega* dejavnika pa so stopnja zavzetosti nosilcev odločanja – na primer stališča javnih uslužbencev, prepričanja in pričakovanja prebivalstva, pomanjkanje ustreznih kazalnikov za spremljanje razvoja jezikovnih spretnosti javnih uslužbencev.

Jezikovna politika vsake države se v praksi izvaja preko različnih instrumentov. Instrumenti jezikovne politike ter zunanji dejavniki vplivajo na notranjo jezikovno ureditev (NJU) na institucionalni ravni, torej v javnih ustanovah. NJU zaznamujejo različne spremenljivke:

- jezikovna znanja/jezikovne spretnosti zaposlenih (jezikovno znanje JZ);
- pogostost rabe jezikovnih znanj (pogostost rabe PR);
- obseg prevajanja in tolmačenja (prevajanje in tolmačenje PT).

Dvojezično sporazumevanje na institucionalni ravni, v javnih ustanovah, je torej možno le, če imajo zaposleni zahtevana jezikovna znanja, če jih uporabljajo in če so na voljo tudi storitve jezikovnega posredovanja (prevajanja). Navedene spremenljivke se med seboj prepletajo in so v medsebojni soodvisnosti. Pogostost rabe jezikovnih znanj (PR) je odvisna od jezikovnega znanja oziroma jezikovnih spretnosti posameznika (JZ).

Zunanja jezikovna ureditev (ZJU), ki jo zaznamujejo tako zunanji dejavniki in tudi spremenljivke notranje jezikovne ureditve, pa pomeni, da obstajajo uradni obrazci v dveh jezikih, da obstaja dostop do zaposlitve v javni upravi, da je omogočen dostop do informacij v dveh jezikih.

Na osnovi zgoraj navedenih izhodišč v naslednjih poglavjih predstavljamo empirične podatke o rabi in stopnji znanja madžarskega jezika v povezavi z dodatkom za dvojezičnost v javni upravi na narodno mešanem območju v Prekmurju.

Prikaz izbranih empiričnih rezultatov

Pri prikazovanju rabe manjšinskega jezika – madžarskega jezika v javni upravi na NMO v Prekmurju – izhajamo iz raziskave,⁵ pri kateri smo upoštevali vpliv notranjih in zunanjih dejavnikov na rabo jezika na institucionalni ravni in povezavo z dodatkom na dvojezičnost. Izhajali smo tudi iz analize normativnih dokumentov na ravni države in uradnih dokumentov o jezikovni politiki.

5 Glej opombo 1.

Na osnovi omenjenih dejavnikov smo pripravili spletno anketo, rezultati katere nam kažejo, kako se v praksi izvaja dvojezično poslovanje in kakšna je raba manjšinskega jezika. Spletno anketo (on-line anketo) smo izvedli med vsemi zaposlenimi v izbranih javnih institucijah v občinah na slovensko-madžarskem narodno mešanem območju in tako zagotovili reprezentativnost vzorca, natančneje »reprezentativno javno upravo« (Kübler 2013: 78–80), kar pomeni, da odraža raznolikost sestavnih delov in da vključuje posameznike različnega jezikovnega, narodnostnega in družbenega porekla. Anketo smo tako izvedli med zaposlenimi v okviru štirih različnih področjih javnega sektorja, ki so po našem mnenju najbolj ustrezna in reprezentativna za ugotavljanje učinkovitosti dodatka na dvojezičnost:

- JU – občina, upravna enota SO – sodišča
- ZD – zdravstveni dom
- CS – centri za socialno delo

Spletna anketa je imela 34 vprašanj, ki so se nanašala na splošne demografske podatke anketirancev, vprašanja o prvem jeziku, oceno znanja jezika po kriterijih Skupnega evropskega jezikovnega okvirja (SEJO), delovnem mestu anketiranca, prejetju dodatka za dvojezičnost, frekvenci rabe jezika narodne skupnosti na delovnem mestu – s strankami in sodelavci, stališča anketirancev do dvojezičnega dodatka, o njegovi ustreznosti in predlogi za izboljšanje.

K sodelovanju smo povabili vse zaposlene v obravnavanih ustanovah, ne glede na to, ali imajo dodatek za dvojezičnost ali ne, kajti zanimajo nas tudi stališča tistih, ki dodatka ne prejema. Ker se prispevek nanaša samo na narodno mešano območje v Prekmurju, navajamo samo podatke s tega področja. Spletna anketa je bila poslana 218 uslužbencem, prejeli smo 155 izpolnjenih anket, od teh jih 112 prejema dodatek za dvojezičnost, večino predstavljajo ženske (77,7%) v starosti 34–48 let. Čeprav so vprašani lahko odgovarjali v slovenskem ali madžarskem jeziku, se je večina odločila odgovarjati v slovenskem jeziku, le majhen delež (2,6 %) predstavljajo ankete v madžarskem jeziku. Ta podatek nas ne preseneča, kajti tudi pri empiričnem raziskovanju v preteklosti se je večina anketirancev odločila za slovenski jezik. Predvidevamo, da zato, ker je nosilna institucija raziskave iz Ljubljane, zato sami ocenjujejo, da je bolje odgovarjati v slovenskem jeziku.

Na podlagi podrobne analize ugotavljamo, da je v Prekmurju med tistimi, ki prejema dodatek za dvojezičnost, večina anketiranih zaposlenih na občini (33,8 %). Med tistimi, ki dodatka za dvojezičnost ne prejema v Prekmurju, prevladujejo tudi zaposleni na občini, kar pomeni, da zasedajo delovna mesta, na katerih ne prihajajo v stik s strankami. Osnoven pogoj za uspešno uresničevanje institucionalne dvojezičnosti sta jezikovno znanje zaposlenih (JZ) in pogostost rabe jezikovnih znanj (PR), ki sta pomembna dejavnika notranje jezikovne ureditev (NJU). To omogoča zakonodaja,

ki jo omenjamo v predhodnem poglavju našega prispevka. Dva pogoja – jezikovno znanje in pogostost rabe – predstavljata temelj tako z zakonskega kot teoretičnega vidika. Pomemben dejavnik predstavljajo tudi stališča zaposlenih do rabe madžarskega jezika in tudi do dodatka za dvojezičnost.

Jezikovno znanje zaposlenih

V anketi smo postavili vprašanje o znanju jezika (slovenskega in madžarskega) v vseh štirih sporazumevalnih dejavnostih – slušno in bralno razumevanje, govorno sporazumevanje ter pisno sporočanje. Upošteva je Skupni evropski jezikovni okvir (2011) smo posamezne ravni opisali in jih zavestno nismo označili z A1, A2, B1, B2, C1, C2, temveč smo podali opise posamezne ravni in tako se je lahko posameznik odločil, kako ocenjuje svojo sporazumevalno zmožnost.⁶ Samocenjevanje posameznih sporazumevalnih dejavnosti nam omogoča, da ugotovimo, ali imajo posamezniki, vključeni v raziskavo, *aktivno znanje jezika manjšine* (obvladajo ga na vseh štirih sporazumevalnih dejavnostih) ali *samo pasivno* (zadostujeta le dve receptivni dejavnosti – poslušanje in branje). Že pri odločitvi za metodo samoocenjevanja smo se zavedali, da taka metoda ni najbolj zanesljiva, toda izhajali smo iz predpostavke, da so rezultati lahko kljub temu koristni, kajti v povezavi z rabo manjšinskega jezika (italijanskega oziroma madžarskega), predvsem s količino rabe na delovnem mestu, lahko ocenimo dejansko/realno stopnjo izvajanja dvojezičnosti v javnih institucijah in upravičenost dodatka za dvojezičnost. Od zaposlenih, ki prejemaajo dodatek (N=112), je večina zaposlenih svoje znanje madžarskega jezika ocenila zelo visoko, kar nam prikazujejo podatki v tabeli.

Tabela 1: *Samoocenjevanje znanja različnih ravni za madžarski jezik*

<i>Sporazumevalna dejavnost</i>	A1	A2	B1	B2	C1	C2	Skupaj
Slušno razumevanje	3 2,8 %	4 3,8 %	22 20,8 %	15 14,1 %	19 19,9 %	43 40,6 %	106 100 %
Bralno razumevanje	5 4,8 %	5 4,8 %	27 26 %	17 16,3 %	18 17,3 %	32 30,8 %	104 100 %
Govorno sporazumevanje	7 6,7 %	10 9,6 %	23 22,1 %	19 18,3 %	16 15,4 %	29 27,9 %	104 100 %
Pisno sporočanje	16 15,1 %	9 8,5 %	23 21,7 %	19 17,9 %	16 15,1 %	23 21,7 %	106 100 %

6 Sporazumevalno zmožnost kot Pirih Svetina (2005) razumemo kot znanje in vedenje, ki posamezniku omogoča, da lahko ustrezno ter učinkovito produktivno/tvorno (govorjenje in pisanje) in receptivno (poslušanje, branje) uporablja jezik v določen situaciji, v vsakdanjem življenju, doma ali na delu.

Podatki kažejo, da večina zelo dobro ocenjuje slušno sporazumevanje madžarskega jezika, nekoliko slabše je ocenjeno bralno sporazumevanje, nato sledi govorno sporazumevanje, najslabše pa je ocenjeno pisno sporočanje, ki ga je relativno velik delež zaposlenih ocenil z najnižjo stopnjo – A1 in A2. Če upoštevamo zahteve zakonodaje, ki višino dodatka opredeljuje glede na aktivno ali pasivno znanje, na osnovi pridobljenih podatkov ugotavljamo, da večina, ki prejema dodatek, aktivno obvlada madžarski jezik in je torej upravičena do 6 % dodatka k osnovni plači. To pomeni, da ima večina zaposlenih višjo raven znanja jezika (kar po zakonodaji ustreza B2) v vseh štirih dejavnostih, medtem ko za pasivno znanje pomeni znati jezik na osnovni ravni znanja (ustreza A2). V našem primeru je velik del zaposlenih ocenil, da je njihovo znanje celo odlično in ustreza ravni C1 in C2. Pri oceni znanja jezika je pomembno upoštevati tudi, kateri jezik je posamezniku prvi jezik (materni). V spodnji tabeli so prikazani odgovori zaposlenih, ki kažejo, da je večini madžarščina prvi jezik oziroma, da sta jim tako slovenščina kot madžarščina prvi jezik.

Tabela 2: *Materni oziroma prvi jezik vprašanih, ki prejema dodatek za dvojezičnost v javni upravi na NMO v Prekmurju*

Slovenščina	53 (47,3 %)
Madžarščina	36 (32,1 %)
Slovenščina in madžarščina	23 (20,6 %)
Skupaj	112 (100 %)

Zaposleni, ki **ne** prejema dodatka za dvojezičnost (predvidevamo, da so zaposleni na delovnih mestih, kjer znanje dveh jezikov ni zahtevano), so podali tudi ocene svojega znanja madžarskega jezika. Skoraj polovica jih je na to odgovorila in kot kažejo rezultati, tudi ti zaposleni obvladajo madžarski jezik, sicer na nižji ravni in na vseh nivojih. Statistično značilne razlike ($p < 0,0005$) v stopnji znanja madžarskega jezika so se pokazale glede na prejemanje dodatka za dvojezičnost, kar je bilo pričakovano. Ti rezultati brez dvoma kažejo, da se velik odstotek zaposlenih v javni upravi lahko na nek enostaven način sporazumeva v tudi madžarskem jeziku. Rezultati so prikazani v Tabeli 3.

Tabela 3: *Frekvence in strukturni odstotki jezikovne ravni tistih, ki **NE** prejema dodatka za dvojezičnost in prihajajo iz Prekmurja glede na jezik*

		Slušno razumevanje						Skupaj
		A1	A2	B1	B2	C1	C2	
Madžarski jezik	N	6	8	2	1	0	3	20
	%	30 %	40 %	10 %	5 %	0 %	15 %	100 %

		Bralno razumevanje						Skupaj
		A1	A2	B1	B2	C1	C2	
Madžarski jezik	N	8	4	4	0	1	2	19
	%	42,1 %	21,1 %	21,1 %	0 %	5,3 %	10,5 %	100 %
		Govorno sporazumevanje						Skupaj
		A1	A2	B1	B2	C1	C2	
Madžarski jezik	N	6	5	0	1	2	0	14
	%	42,9 %	35,7 %	22,1 %	7,1 %	14,3 %	0 %	100 %
		Pisno sporočanje						Skupaj
		A1	A2	B1	B2	C1	C2	
Madžarski jezik	N	5	5	1	0	2	0	13
	%	38,5 %	38,5 %	7,7 %	0 %	15,4 %	0 %	100 %

Pri ugotavljanju, kako je madžarski jezik prisoten v javni komunikaciji, je pomembno tudi, koliko se ta uporablja. Zato nas je zanimalo, kolikšen delež delovnega časa uporabljajo madžarski jezik in kolikokrat na dan. Pri tem nas je zanimala prisotnost rabe madžarskega jezika tako v ustni kot pisni komunikaciji. Podatki so nam pokazali, da dodatek za dvojezičnost predstavlja spodbudo za posameznika pri rabi madžarskega jezika tako s strankami kot sodelavci (pokazala se je statistična razlika $p < 0,0005$).

Višino dodatka v skladu z zakonodajo določi predstojnik, in sicer na osnovi zahtevane stopnje znanja jezika narodne skupnosti ter dejanske uporabe tega jezika pri opravljanju dela. Glede na Zakon o sistemu plač v javnem sektorju (Uradni list RS, št.108/09) morata biti izpolnjena dva pogoja:

- zahtevana raven znanja jezika narodne skupnosti in
- dejanska uporaba tega jezika pri opravljanju dela.

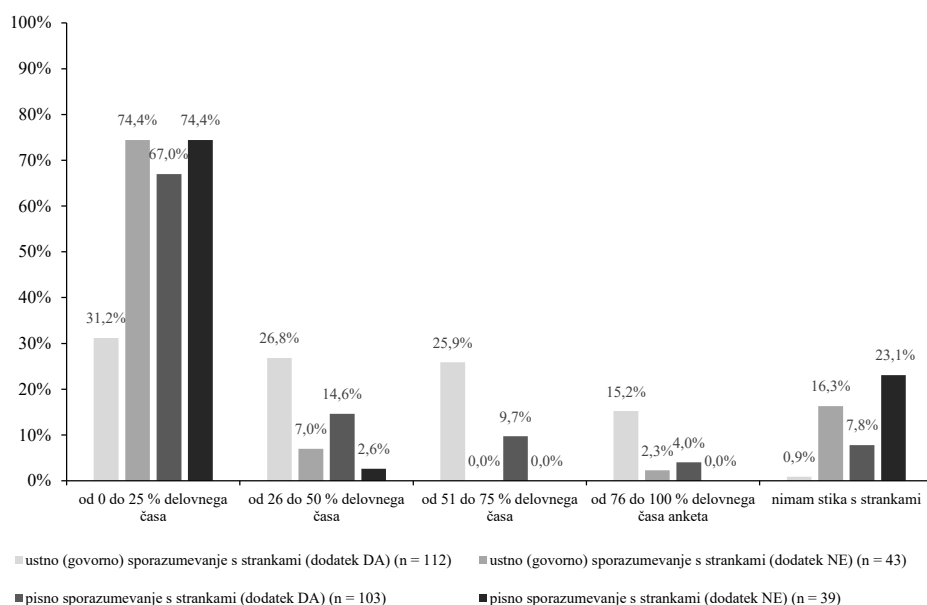
Oba pogoja smo v našem raziskovanju izpostavili (JZ in PR) in ju tudi empirično preverjali, kar prikazujemo tudi v pričujočem prispevku.

Zakonodaja izpostavlja, da je treba upoštevati in razlikovati javne uslužbence, ki večino delovnega časa ustno ali pisno komunicirajo s strankami in tako v večji meri uporabljajo jezik narodne skupnosti. Pri ugotavljanju, koliko zaposleni pri svojem delu dejansko uporablja jezik narodne skupnosti, se upošteva:

- za delovna mesta, na katerih javni uslužbenci pri opravljanju dela uporabljajo jezik narodne skupnosti pretežni del delovnega časa (več kot 70 % delovnega časa), se lahko določi višja raven znanja jezika narodne skupnosti in dodatek v višini 6 %;

- za delovna mesta, na katerih javni uslužbenci pri opravljanju dela uporabljajo jezik narodne skupnosti manjši del delovnega časa oziroma občasno, se lahko določi osnovna raven znanja jezika narodne skupnosti in dodatek v višini 3 %;
- za delovna mesta, na katerih javni uslužbenci pri opravljanju dela ne uporabljajo jezika narodne skupnosti (niti pisno niti ustno ne komunicirajo s strankami), se v sistemizaciji delovnih mest znanje jezika narodne skupnosti ne določi kot pogoj za zasedbo delovnega mesta, prav tako ne dodatek.

Ali nam rezultati potrjujejo pogoje, ki jih predvideva zakonadaja, pa lahko vidimo na naslednjem grafu.

Graf 1: Porazdelitev odgovorov na vprašanje: »V kolikšni meri na svojem delovnem mestu v povprečju uporabljate madžarski jezik v stiku s strankami?«

Kot vidimo na grafičnem prikazu, so razlike vidne v deležu delovnega časa – tisti, ki prejemajo dodatek, veliko več delovnega časa porabijo za sporazumevanje s strankami v madžarskem jeziku. Zanimivo pa je, da je le majhen delež vprašanih (15,2 %) ocenil, da v okviru delovnega časa uporablja več kot 70 % časa. Ti bi bili glede na zakonodajo upravičeni do 6 % dodatka. Na žalost v raziskavi zaposlene nismo spraševali o višini dodatka, zato tega podatka ne moremo komentirati.

Stališča do dodatka za dvojezičnost

Poleg stopnje znanja madžarskega jezika/manjšinskega jezika pri zaposlenih, ki prejemajo dodatek, nas je zanimalo tudi stališče zaposlenih o dodatku, zato smo jim postavili vprašanje, ali je dodatek za dvojezičnost, ki je povezan z njihovim delovnim mestom, ustrezen mehanizem za spodbujanje rabe madžarskega jezika na delovnem mestu. Podatki kažejo, da dodatek večina ocenjuje kot ustrezen mehanizem, relativno velik delež (vsaj po naši oceni) pa je mnenja, da dodatek za dvojezičnost ne spodbuja rabe manjšinskega jezika na delovnem mestu oziroma o tem nimajo mnenja (Tabela 5).

Tabela 5: *Ali menite, da je dodatek za dvojezičnost, vezan na vaše delovno mesto, ustrezen mehanizem, ki vas spodbuja k rabi madžarskega jezika?*

	Prekmurje
DA	52 (46,9 %)
NE	44 (39,6 %)
Ne vem	15 (13,5 %)
Skupaj	111 (100 %)

Seveda nas je zanimalo, kako zaposleni utemeljujejo, da je dodatek za dvojezičnost ustrezen oziroma neustrezen mehanizem za spodbujanje rabe manjšinskega jezika na delovnem mestu. Analize odprtih vprašanj nam pokažejo, da je tako med tistimi, ki dodatek za dvojezičnost prejemajo, kot med tistimi, ki dodatka za dvojezičnost ne prejemajo, večina mnenja, da je dodatek za dvojezičnost ustrezen mehanizem, ki spodbuja rabo drugega jezika, madžarskega jezika na delovnem mestu, saj jim predstavlja dodatno motivacijo oziroma vrednost.

Tako med odgovori zasledimo:

»Dodatek je nagrada za znanje, je motivacija, da se jezik uporablja, motivacija za dodatno učenje jezika, dodatek pomeni tudi neko vrednost zaposlenega oziroma prednost zaposlenega, da ima dodatno znanje/kompetence.«

Na podlagi strnjenih odgovorov razberemo, da je v Prekmurju med tistimi, ki dodatek za dvojezičnost prejemajo, tudi tretjina takih, ki meni, da dodatek za dvojezičnost ni ustrezen mehanizem, ki bi spodbujal rabo madžarskega jezika na delovnem mestu, češ da je prenizek in ne predstavlja finančne motivacije. Med tistimi, ki dodatka za dvojezičnost ne prejemajo, pa jih polovica meni, da dodatek ni ustrezen mehanizem zato, ker merila za prejemanje dodatka niso ustrezna, saj ga po njihovem mnenju prejemajo vsi, tudi če jezika ne znajo. Tako zasledimo:

»Dodatek za dvojezičnost sploh ne spodbuja uporabe drugega jezika na delovnem mestu. Tisti, ki govorimo drug jezik, madžarski jezik, ga bomo uporabljali v vsakem

primeru, ostali pa v nobenem primeru. Zdi se mi tudi nepošteno, da tisti posamezniki, ki dodatek prejema, ne znajo spregovoriti niti ene besede v jeziku, za rabo katerega vsak mesec prejema dodatek k plači. Menim, da bi se dejanska raba jezika na delovnem mestu morala preverjati.»

Analiza odprtih odgovorov tudi kaže, da je večina anketiranih mnenja, da obstoječi sistem vrednotenja, ki določa višino dodatka za dvojezičnost na določenem delovnem mestu ali področju, ni ustrezen zato, ker razlike v dodatku med javnimi uslužbenci niso enotne. Natančneje: »*Dodatek ni vezan na znanje jezika, marveč na delovno mesto, nekateri dobivajo dodatek kljub neznanju drugega jezika – ne odraža dejanskega stanja. Prav tako ni postavljen za dejansko uporabo jezika na delovnem mestu. Tudi ni smisla, da prejema dodatek posamezniki, za katere je le ta materni jezik, slovensko pa ne znajo.»*

Pa tudi: »*Dodatek sam ni pomemben, saj se moramo kot javni uslužbenci prilagoditi našim strankam in govoriti jezik okolja.»*

Zaključek

Jezikovna politika v Sloveniji si prizadeva povečati vitalnost madžarščine. Učinkovita jezikovna politika z mehanizmom dodatka za dvojezičnost in z izobraževanjem spodbuja razvoj posameznikove zmožnosti, da obvlada dva jezika (Medvešek 2020). Prav tako mora ustvarjati priložnosti za njuno rabo in s promoviranjem dveh jezikov v javni upravi izboljšati stališča, ki jih imata manjšina in večina do dvojezičnosti. Gotovo program dodatka za dvojezičnost na narodnostno mešanih območjih ne predstavlja le nekega »dodatka za uspešnost«, temveč tudi *sistematično* vpliva na vitalnost jezika narodne skupnosti, na vitalnost madžarskega jezika na NMO v Prekmurju. Toda za učinkovitost programa je treba zagotoviti tudi možnosti jezikovnega usposabljanja, ugotavljajo zaposleni, vključeni v našo anketo. Anketiranci, ki prejema dodatek za dvojezičnost, menijo, da delodajalec ne omogoča usposabljanja ali izobraževanja za obnovitev in/ali nadgradnjo znanja italijanskega/madžarskega ali slovenskega jezika. Ugotavljamo, da se več kot tri petine anketiranih v zadnjih dveh letih ni udeležilo usposabljanja ali izobraževanja za obnovitev in/ali nadgradnjo slovenskega, italijanskega ali madžarskega jezika.

Med našim empiričnim raziskovanjem, ki ga delno prikazujemo v pričujočem prispevku, smo zaznali višjo raven znanja jezika tistih, ki dodatek za dvojezičnost prejema, kar je pričakovano, saj izvajanje dvojezičnosti, vsaj v segmentu javne uprave, dodatno stimulira dodatek za dvojezično poslovanje, ki pomeni konkretno obliko mehanizma države za ustvarjanje dodatnih pogojev za pospeševanje rabe madžarskega jezika. Prav tako ugotavljamo, da se najvišje razlike med tistimi, ki dodatek za dvojezičnost prejema, in tistimi, ki dodatka ne prejema, kažejo v

stopnjah znanja madžarskega jezika. Podatki nam tudi kažejo, da tisti, ki dodatek za dvojezičnost prejemajo, na delovnem mestu v povprečju pogosteje uporabljajo madžarski jezik.

Rezultati projekta bodo brez dvoma spodbudili javno razpravo o programu dodatka za dvojezičnost ter oblikovalcu politike pomagali sprejemati boljše oziroma drugačne odločitve glede jezikovne politike na narodnostno mešanih območjih.

Literatura

- Čok, L. – Zudič Antonič, N., 2012. *Italian: the Italian language in education in Slovenia*. Leuwarden: Mercator European Research Centre on Multilingualism and Language Learning.
- Dular, J., 2008. Usmeritve nacionalnega jezikovnopolitičnega programa na področju vzgoje in izobraževanja. V: Ivšek, M. (ur.) *Jeziki v izobraževanju. Zbornik prispevkov konference. Ljubljana, 25.–26. septembra 2008*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 79–94.
- Gazzola, M., 2016. Programmazione e controllo della ‚politica del plurilinguismo‘ nell’amministrazione federale svizzera. *Studi Italiani di Linguistica Teorica e Applicata*, 45 (3), 479–497.
- Kübler, D. – Kobelt, E. – Andrey, S., 2011. Vers une bureaucratie représentative. La promotion de la représentation et de la diversité linguistiques dans l’administration fédérale en Suisse et au Canada, *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*, 44 (4), 903–927.
- Medvešek, M. – Bešter, R., 2016. Institucionalna dvojezičnost v Prekmurju. V D. Grafenauer in K. Munda Hirnök (ur.) *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 168–190.
- Normativna ureditev dvojezičnega poslovanja., Ministrstvo za javno upravo, 28. 8. 2018, št. 007-481/2018/6.
- Načrt ukrepov Vlade republike Slovenije za izvajanje predpisov na področju dvojezičnosti 2015–2018, Št.61400-22015/5 št. 61400-22015/.
- Nečak Lük, A., 1993. Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru: primerjalna analiza elementov narodnostne identitete prebivalstva na stičnih območjih obmejnih regij Slovenije, Avstrije, Italije in Madžarske, *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, 28, 5–14.
- Nečak Lük, A., 2000. Sociolingvistični položaj. V A. Nečak Lük (ur.) *Medetnični odnosi in etnična identiteta v slovenskem etničnem prostoru: Urejanje medetničnih odnosov v Lendavi*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 135–148.
- Nečak Lük, A., 2012. *Hungarian : the Hungarian language in education in Slovenia*. 1st ed. Ljouwert; = Leuwarden: Mercator European Research Centre on

- Multilingualism and Language Learning. Regional dossiers series. http://www.mercator-research.eu/fileadmin/mercator/dossiers_pdf/Hungarian_in_Slovenia-webeditie.pdf.
- Novak Lukanovič, S. – Limon, D., 2012. Language policy in Slovenia, *Language, Culture and Curriculum*, 25 (1), 27–39.
- Novak Lukanovič, S. – Limon, D., 2014. Attitudes to bilingual education in Slovenia, *Current Issues in Language Planning*, 15 (3), 1–17.
- Pirih Svetina, N. 2005. *Slovenščina kot tuji jezik*, Izolit.
- Skupni evropski jezikovni okvir: učenje, poučevanje, ocenjevanje*, 2011. prevod Kovačič, Irena. Ljubljana: Ministrstvo Republike Slovenije za šolstvo in šport, Urad za razvoj šolstva, <http://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/SEJO-komplet-za-splet.pdf> (dostop 10. 11. 2020).
- Sklep Vlade RS o koeficientih za določanje osebnih dohodkov. Uradni list RS št. 17 (1992).
- Štrukelj, I., 1998. Transnacionalne integracije, jezikovna politika in načrtovanje jezika. V: Štrukelj, I. (ur.) *Jezik za danes in jutri*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 19–33.
- Ustava SR Slovenije, Uradni list SRS, 1963.
- Ustava SR Slovenije, Uradni list SRS, 1974.
- Ustava Republike Slovenije, Uradni list RS, št. 33/91-I z dne 28. 12. 1991.
- Uredba o upravnem poslovanju. Uradni list RS, št. 20/05.
- Uredba o količnikih za določitev osnovne plače in dodatkih zaposlenim v službah vlade Republike Slovenije in v upravnih organih. Uradni list RS, št. 35, 1996.
- Uredba o notranji organizaciji, sistemizaciji, delovnih mestih in nazivih v organih javne uprave in v pravosodnih organih. Uradni list RS, št. 58/03.
- Varga, S., 1980. 20 let komisije za narodnosti – a Nemzetiségi Bizottság húsz éve. Lendava/Lendva: Pomurski Medobčinski svet SZDL, Komisija za narodnostna vprašanja in obmejne stike, str. 19–20.
- Zakonu o državni upravi*, Uradni list RS, št. 113/05.
- Zakon o splošnem upravnem postopku*. Uradni list RS, št. 24/06.
- Zakon o sistemu plač v javnem sektorju. Uradni list RS, št. 108/09.
- Zudič Antonič, N., 2011. Presentazione del modello di formazione per insegnanti operanti in aree plurilinguistiche con presenza di lingua minoritaria. *Metodicki obzori*, 6 (12), 35–47.
- Zudič Antonič, N. – Zorman, A., 2004. Linguistic and sociocultural transition in Slovenia: the Italian ethnic group, past and present. *Transition studies review*, 11 (3), 171–184.